

Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden

1642

Vragen van het lid **Te Veldhuis** (VVD) over *mogelijke problemen met stemmachines bij gecombineerde verkiezingen van Provinciale Staten en Gemeenteraden in Noord-Brabant*. (Ingezonden 14 juli 1998)

1

Is het u bekend dat politieke partijen, die in 1999 meedoen aan de gelijktijdig te houden verkiezingen voor Provinciale Staten en heringedeelde gemeenten in Noord-Brabant, verschillende lijstnummers kunnen hebben voor die beide categorieën van verkiezingen?

2

Zullen alle stemmachines een (of zo'n) groot aantal lijsten wel aan kunnen?

3

Als een dergelijke oplossing technisch mogelijk is, kan dan worden gegarandeerd dat een stemmachine voor een gemiddelde kiezer toch niet te ingewikkeld is of wordt, omdat enerzijds lijsttrekkers van één partij doorgaans verschillende personen zullen zijn voor òf de Staten-verkiezingen òf de gemeenteraadsverkiezingen, maar anderzijds omdat meerdere personen ook voor beide categorieën kandidaat kunnen zijn?

4

Als die garantie niet kan worden gegeven, welke mogelijkheden ziet u

dan om de gecombineerde verkiezingen op een voor alle kiezers duidelijke en eenvoudige wijze te laten plaatsvinden?

5

Kunt u nader uiteenzetten, al dan niet, na of in overleg met de betrokken besturen in Noord-Brabant, hoe de precieze gang van zaken bij deze gecombineerde verkiezingen zal zijn, en hoe de gesignaleerde mogelijke problemen afdoende zullen worden vermeden?

Antwoord

Antwoord van minister **Peper** (Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties). (Ontvangen 10 augustus 1998)

1

Ja. De toekenning van de nummers aan de verschillende lijsten door het centraal stembureau voor de betreffende verkiezingen vindt in eerste instantie plaats aan de hand van het aantal stemmen dat bij de voorafgaande verkiezingen voor het desbetreffende orgaan door de betrokken partijen is behaald (artikel 14 van de Kieswet). Bij partijen die niet aan de voorgaande verkiezingen hebben deelgenomen, vindt de nummering plaats door middel van loting. Consequentie van het voorgaande kan bijvoorbeeld zijn dat een partij bij de provinciale-statenverkiezing lijstnummer 1 heeft, terwijl het bij de gemeenteraadsverkiezing in een

bepaalde gemeente lijstnummer 3 heeft. De combinatie van twee stemmingen op één dag is overigens bij amendement in de herindelingswet samenwerkingsgebieden Midden-Brabant, Breda en Westelijk Brabant en een gedeelte van de samenwerkingsgebieden Zuidoost-Brabant en 's-Hertogenbosch (artikel 9, zesde lid, Stb. 1996, 449) opgenomen. Het oorspronkelijk wetsvoorstel voorzag in een zittingsduur voor de per 1 januari 1997 aan te treden raden van 5 jaar en 4 maanden (tot april 2002).

2

Vooropgesteld dient te worden dat een stemmachine alleen voor beide stemmingen mag worden gebruikt, indien deze door de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties voor het gebruik voor twee stemmingen is goedgekeurd. Tot op heden is maar één van de drie typen stemmachines die door de betreffende Brabantse gemeenten worden gehanteerd goedgekeurd voor het gebruik bij twee stemmingen tegelijkertijd. Twaalf betrokken gemeenten maken van deze stemmachine gebruik. De overige 17 gemeenten maken gebruik van stembiljetten (10 gemeenten) of maken gebruik van één van de twee typen stemmachines die momenteel alleen goedgekeurd zijn om bij één stemming gebruikt te worden (7 gemeenten, waarvan 1 gemeente de zogenaamde gefaseerde

stemmachine). Overigens kunnen deze stemmachines vanuit technisch oogpunt wel zodanig worden aangepast, dat ze voor twee stemmingen tegelijkertijd kunnen worden gebruikt. Het initiatief hiertoe ligt echter bij de betrokken producenten. Mochten de stemmachines niet tijdig voor de verkiezingen zijn aangepast en goedgekeurd voor twee stemmingen tegelijkertijd, dan zullen de kiezers in de betreffende gemeenten voor de ene verkiezing met behulp van een stemmachines moeten stemmen en voor de andere verkiezing met stembiljetten.

Uitgaande van het aantal partijen dat in 1995 aan de verkiezingen voor provinciale staten in Noord-Brabant heeft deelgenomen (14) en het aantal partijen dat in de betrokken gemeenten aan de gemeentelijke herindelingsverkiezingen in 1996 heeft deelgenomen, zijn de stempanelen van de stemmachines voldoende groot om alle kandidatenlijsten van beide verkiezingen op te vermelden. Uiteraard kan ik geen garantie geven dat de stempanelen inderdaad ook toereikend zullen zijn om alle kandidatenlijsten op te vermelden. Dit zal immers afhangen van het precieze aantal partijen dat aan beide verkiezingen deelneemt, hetgeen pas op dinsdag 19 januari 1999 bekend zal zijn.

Indien gebruik wordt gemaakt van de mogelijkheid van een zogenaamde gefaseerde stemmachine met behulp van een pc, kan een in beginsel onbepaald aantal partijen voor beide verkiezingen op de stemmachine worden vermeld, mits deze stemmachine dus alsnog wordt goedgekeurd voor het gebruik voor twee stemmingen tegelijkertijd.

3 en 4

Ten behoeve van de «dubbele stemming» zal in de eerste plaats een ministerieel model vastgesteld worden voor de wijze waarop de kandidatenlijsten op de stemmachines mogen worden vermeld. Voor een goed onderscheid van beide stemmingen zal hierbij in ieder geval worden voorgeschreven dat duidelijk boven de kandidatenlijsten wordt vermeld welke verkiezing het betreft. Daarnaast zal in ieder geval worden voorgeschreven dat de kandidatenlijsten voor de onderscheidene verkiezingen in twee

verschillende steunkleuren op het stempaneel worden vermeld.

Ik realiseer mij terdege dat er voor de kiezers een element van verwarring bestaat bij het houden van twee verschillende stemmingen op één stemmachine. Dit is ook gebleken bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen in de gemeente Oss, waar in enkele stemdistricten op de stemmachine naast de raadsverkiezingen ook dorpsraadsverkiezingen werden gehouden. Van essentieel belang is echter hoe de gecombineerde verkiezing op gemeentelijk niveau zal worden georganiseerd. Goede voorlichting aan de kiezer speelt hierbij een uiterst belangrijke rol, zowel voorafgaande aan de dag van stemming als op de dag van stemming in het stembureau. Bij de voorlichting vóór zal de gang van zaken in het stembureau nader uiteengezet moeten worden. Bij deze voorlichting kan bijvoorbeeld ook gedacht worden aan de opstelling van een «proef»stemmachine in openbare gebouwen, zoals bibliotheken en gemeentekantoren. In het stembureau zal op de dag van stemming een deugdelijke gebruiksaanwijzing voor de kiezer aanwezig moeten zijn. Daarnaast zal de stemmachine zelf eveneens duidelijke instructies aan de kiezer moeten geven over de door de kiezer te verrichten handelingen. De voorlichting aan de kiezer zal in goed overleg tussen de gemeenten, de stemmachinefabrikanten en het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties moet plaatsvinden. Daarnaast is van belang dat het aantal kiezers dat per stembureau wordt opgeroepen niet te groot is, zodat wachtrijen worden voorkomen. Bij de laatste verkiezingen waren er gemeenten waar wel 1800 kiezers per stembureau werden opgeroepen. Bij een opkomst van 70%, betekent dit verspreid over de dag meer dan 100 kiezers per uur. Bekend is echter dat veel kiezers juist tussen 18.00 uur en 20.00 uur stemmen. Dit brengt al bij één stemming vaak veel drukte op het stembureau teweeg. Aangezien de (Nederlandse) kiezer bij een gecombineerde stemming twee stemmen dient uit te brengen, zal de stemhandeling in ieder geval meer tijd innemen dan bij één stemming. Nader bezien zal moeten worden hoeveel kiezers maximaal

opgeroepen kunnen worden om de stemming zo zorgvuldig mogelijk te laten verlopen. Het voorgaande zal overigens wel kunnen betekenen dat gemeenten meer stemdistricten moeten instellen dan gebruikelijk. Voorts is van belang dat de stembureauleden goed worden geïnstrueerd door de gemeenten en stemmachinefabrikanten. Dat de stembureauleden per stembureau te worden aangewezen van de gang van zaken op de hoogte zijn is immers cruciaal. Overweging hierbij verdient om het aantal stembureauleden per stembureau te vergroten van 3 naar 4. Gezien het belang van een goed verloop van de verkiezingen, zal ik ten slotte over dit onderwerp in overleg treden met vertegenwoordigers van enkele van de betrokken gemeenten en een circulaire aan alle betrokken gemeenten zenden waarin onder meer het belang van een goede organisatie van de verkiezingen zal worden benadrukt. Bij de circulaire zouden standaardteksten meegezonden kunnen worden, die de gemeenten bij de voorlichting aan de kiezer kunnen gebruiken.

5

De gang van zaken bij de gecombineerde stemmingen zal als volgt zijn. Zoals gebruikelijk zal de kiezer een oproepingskaart voor de verkiezingen ontvangen. Voor zover betrokkenen voor beide stemmingen kiesgerechtigd zijn, kan de oproepingskaart gecombineerd worden (zie artikel J 10 van het Kiesbesluit). Dit betekent dus één oproepingskaart voor twee stemmingen voor de Nederlandse ingezetenen van 18 jaar en ouder die niet zijn uitgesloten van het kiesrecht. De niet-Nederlandse ingezetenen die kiesgerechtigd zijn voor de gemeenteraadsverkiezingen, zullen uiteraard uitsluitend een oproep voor deze verkiezingen ontvangen. Wordt met stemmachines gestemd, dan zal de eerstgenoemde categorie kiezers bij de stemuitbrenging na afgifte van de oproepingskaart aan het stembureau twee volgnummertjes ontvangen, ten teken dat deze persoon voor beide stemmingen kiesgerechtigd is. Na de afgifte van beide volgnummertjes aan het derde stembureaulid, zal deze de stemmachine achtereenvolgens eerst voor de ene stemming en vervolgens voor de andere stemming vrijgeven. Het uitbrengen van de stem en de

bevestiging hiervan zal voor beide stemmingen afzonderlijk moeten plaatsvinden.

De niet-Nederlandse ingezetene zal na zijn identificatie als kiezer slechts één volgnummertje ontvangen, ten teken dat betrokkene alleen kiesgerechtigd is voor de gemeenteraadsverkiezingen. De stemmachine zal dan ook alleen worden vrijgegeven voor de gemeenteraadsverkiezingen.

Stemmen voor de provinciale-statenverkiezingen is voor deze kiezer niet mogelijk.

Indien met stembiljetten wordt gestemd, zal de Nederlandse ingezetene na de identificatie als kiezer twee stembiljetten ontvangen.

Op allebei de biljetten staat uiteraard duidelijk vermeld welke verkiezing het betreft. Voorts zullen twee verschillende kleuren stembiljet gehanteerd moeten worden (artikel J 12 onder b van het Kiesbesluit).

Hiermee bestaan goede ervaringen bij de combinatie van gemeenteraads- en deelgemeenteraadsverkiezingen in de gemeenten Amsterdam en Rotterdam. Naar wens van de betrokken gemeente, zullen de stembiljetten in één stembus gestoken kunnen worden, dan wel twee stembussen gehanteerd kunnen worden. De niet-Nederlandse kiezer zal uiteraard alleen een stembiljet voor de gemeenteraadsverkiezingen ontvangen. Wordt met stembiljetten gestemd, dan is het wenselijk dat er na de sluiting van de stembureaus versterking voor de stembureauleden komt om de stemmen te tellen. De telling zal immers bij gelijke bezetting ongeveer twee keer zo lang duren als normaliter. Ook dit punt zal ik in de hiervoor genoemde circulaire bij de betrokken gemeentebesturen aan de orde stellen.

Zie voor de beantwoording van deze vraag voorts het antwoord op de vragen 3 en 4.